

- právo muže a ženy uzavřít manželství a založit rodinu (čl. 12 Úmluvy)
- rovnost manželů mezi sebou a ve vztahu ke svým dětem (čl. 5 Protokolu č. 7)
- svoboda pohybu a svoboda zvolit si místo pobytu včetně svobody opustit kteroukoliv zemi včetně vlastní (čl. 2 Protokolu č. 4)
- zákaz vyhoštění státního příslušníka z území státu, jehož je státním příslušníkem (čl. 3 Protokolu č. 4)
- zákaz kolektivního vyhoštění cizinců (čl. 4 Protokolu č. 4)
- zákaz vyhoštění cizince usídlého na území státu s výjimkou vyhoštění na základě rozhodnutí příslušného orgánu (odst. 1 čl. 1 Protokolu č. 7)
- právo na vlastnictví fyzických a právnických osob (čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1)
- právo na vzdělání (čl. 2 Dodatkového protokolu č. 1).

Pokud mluvíme o charakteru práv obsažených v této kapitole, lze poznamenat, že v převážné většině se jedná o práva, která mohou být posuzována jako práva občanská a práva smíšené povahy se sociálními a ekonomickými prvky. Na rozhraní mezi druhou skupinou práv a touto kategorií se nachází ustanovení čl. 1 Protokolu č. 7, které na jedné straně poskytuje procesní garanci cizincům týkající se úzkého okruhu otázek a na druhé straně upravují materii pobytu a omezení ve vztahu k vyhoštění cizích státních příslušníků.

4. Politická práva a svobody zajišťující pluralismus, demokracii a toleranci v životě společnosti

Jsou to zejména:

- právo na svobodné volby (čl. 3 Dodatkového protokolu č. 1)
- svoboda projevu (čl. 10 Úmluvy)
- svoboda shromažďování a sdružování (čl. 11 Úmluvy)
- svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání (čl. 9 Úmluvy).

Posledně uvedené ustanovení v rámci realizace uvedených práv má jak čistě individuální rozměr (mít názory a přesvědčení), tak i rozměr společenský a politický (projevovat se).¹⁷

Zvláštní místo v uvedené kategorizaci zaujímá generální antidiskriminační klauzule obsažená v čl. 14 Úmluvy, která na rozdíl od analogického ustanovení uvedeného v článku 26 Paktu o občanských a politických právech neslouží k použití samostatně, nýbrž v kombinaci s jiným článkem.¹⁸

Uvedený přístup v aplikaci je dán specifikou for-

mulace tohoto ustanovení, která spojuje samotný zákaz diskriminace s použitím práv a svobod konkrétně přiznaných touto Úmluvou, když v případě Paktu se jedná o obecně formulovanou rovnost před zákonem. Co se týče výčtu zakázaných důvodů diskriminace, v případě Úmluvy se jedná o poněkud širší rozsah.

Situace je odlišná v případě států, které podepíší a ratifikují Protokol č. 12. V tomto případě se antidiskriminační klauzule stává samostatným právem¹⁹, které lze zařadit do třetí skupiny práv. Při výkladu věcné působnosti EÚLP obecně je nutno zdůraznit, že jak se správně poukazuje v odborné literatuře, Evropská Úmluva představuje „živoucí instrument“, jehož výklad a obsah určuje svou judikaturou Evropský soud.²⁰ Jinými slovy dotváření náplně tohoto instrumentu se uskutečňuje nejen prostřednictvím protokolů, ale také autoritativním výkladem Soudu pro lidská práva, který vytyčuje rozsah i hranice jednotlivých práv artikulovaných v Úmluvě.

- 1) The Future of European Union, Laeken Declaration, SN 273/01, 15. 12. 2001, s. 5.
- 2) Podrobně viz Malenovský, J.: Nad statistikami Evropského soudu pro lidská práva, „Právník“, 2001, č. 8, s. 741.
- 3) Počet 10 ratifikací, požadovaný pro vstup Protokolu v platnost, zatím chybí.
- 4) Protocol No. 12 To the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ETS, No. 177.
- 5) Zejména Protokoly č. 3, 5, 8 se týkaly činnosti Komise pro lidská práva a Protokoly č. 2, 3, 8 Soudu pro lidská práva, Protokol č. 9 se týkal zlepšení procedur v rámci čl. 31, 44, 45, 48 Úmluvy a Protokol č. 10 zakotvoval změnu ve způsobu hlasování ve Výboru ministrů.
- 6) Protokol č. 2 týkající se rozšíření kompetence Soudu pro lidská práva o pravomoc vydávat rozsudky o právních otázkách ohledně výkladu Úmluvy a jejích Protokolů na žádost Výboru ministrů se stal nedílnou součástí Úmluvy od okamžiku vstupu v platnost dne 25. září 1970.
- 7) Podrobněji viz Čepelka, Č.: Evropský standard ochrany lidských práv, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, UK Praha, 1991, s. 93.
- 8) Podrobněji viz Šturma, P.: Úvod do evropského práva ochrany lidských práv, Univerzita Karlova, 1994, s. 79.
- 9) Podrobněji viz Sudre, F.: Mezinárodní a evropské právo lidských práv, MU Brno, 1997, s. 159.
- 10) Generální tajemník o tom informuje ostatní strany Úmluvy.
- 11) Šturma, P.: Úvod do evropského práva ochrany lidských práv, Univerzita Karlova, 1994, s. 85–86.
- 12) Strážnická, V., Šebesta, Š.: Člověk a jeho práva, JUGA, Bratislava, 1994, s. 102.
- 13) Rozsudek Soudu pro lidská práva ve věci *Lawless v. Irsko* ze dne 1. 7. 1961, série A, No. 3, rozsudek ve věci *Irsko v. Spojené království* z roku 1978, série A - 25. Podrobněji viz také Čapek, J.: Evropská komise pro lidská práva, Linde, Praha 1995, s. 83–84.
- 14) Šturma, P.: Úvod do evropského práva ochrany lidských práv, Univerzita Karlova, 1994, s. 87.
- 15) Základní z těchto nástrojů jsou obsaženy ve sborníku, viz Výběr smluv Rady Evropy, „Prospektrum“, Praha 2001.
- 16) Viz např. Goršková, S. A.: Standardy Sověta Evropy pro práva člověka i ruského zákonodátele, Izdatelstvo Nimp,

Moskva, 2001, s. 72–73.

Viz také Sudre, F.: Mezinárodní a evropské právo lidských práv, MU Brno, 1997, s. 159–235.

Čepelka, Č.: Evropský standard ochrany lidských práv, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, 1991, č. 4–5, s. 96–105.

17) Podrobně viz Sudre, F.: Mezinárodní a evropské právo lidských práv, MU Brno, 1997, s. 193.

18) Šturma, P.: Mezinárodní závazky v rámci kontrolních mecha-

nismů v oblasti lidských práv, in Implementace lidských práv a mezinárodní kontrolní mechanismy, Univerzita Karlova, Praha 1999, s. 31.

19) Podrobněji viz Šturma, P.: Obecný zákaz diskriminace podle Protokolu č. 12 k Evropské úmluvě o lidských právech, „Evropské právo“, 2001, č. 8, s. 1.

20) Malenovský, J.: Nad statistikami Evropského soudu pro lidská práva, Právník, 2001, č. 8, s. 56.

Štrasburský kontrolní mechanismus dodržování lidských práv

JUDr. Naděžda Šišková, Ph.D., vedoucí Katedry mezinárodního a evropského práva Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

Hlavní potenciál Evropské úmluvy nespočívá v rozsahu chráněných práv (jenž je v podstatě srovnatelný s mezinárodními univerzálními instrumenty humanitární povahy), ale se nachází v jejím kontrolním mechanismu, který zabezpečuje efektivní prosazování hmotněprávních ustanovení EÚLP.

Ke zvláštnostem štrasburského mechanismu kontroly patří to, že se vyznačuje rysy systému soudního typu, což je méně frekventovaný model v rámci mezinárodní ochrany lidských práv, vyskytující se pouze u dvou regionálních úprav vzniklých na základě evropské a americké úmluvy o lidských právech. Po získání závazného charakteru Chartou základních práv EU včetně vypracování odpovídajících postupů k jejímu prosazování k nim může být přiřazen i evropský unijní subregionální systém ochrany lidských práv. Avšak pouze štrasburský systém drží primát v počtu přijatých, registrovaných a projednávaných stížností a vynesených rozsudků¹ a tím *de facto* patří vůbec k nejvíce využívaným kontrolním mechanismům na poli lidských práv ve světovém měřítku.

Ochrana lidských práv soudního typu znamená mimo jiné, že rozhodovací orgán vyřeší konkrétní případ porušení lidských práv rozhodnutím podloženým autoritou *rei iudicatae*² (podrobněji viz dále).

Štrasburský kontrolní mechanismus je zajišťován soustavou institucí a procedurami řízení před nimi v souvislosti se stížnostmi o porušení lidských práv a svobod vyplývajících z Úmluvy. Tyto procesní postupy jsou jurisprudencí běžně označovány jako „evropská procedura“.³

Kontrolní systém dodržování lidských práv na

úrovni Úmluvy za více než pět desetiletí své existence nezůstal rigidní, ale naopak doznal podstatných změn, jež se dotkly a citelně zasáhly jak institucionální strukturu, tak i postupy v rámci řízení před štrasburskými orgány.

Nový 11. Protokol (jenž vstoupil v platnost 1. 11. 1998) nahradil předtím existující dva kontrolní orgány (Komisi a Soud) a ustanovil nový Soud pro lidská práva. Uvedený judiciální orgán na rozdíl od předchozích institucí vykonávajících kontrolní funkce je stálým, permanentně fungujícím a jednotným soudním tělesem.

Výbor ministrů na základě modifikací, přinesených Protokolem, ztratil pravomoc rozhodovat o porušení práv, vyplývajících z Úmluvy, totiž rozhodovat meritorně, avšak byl mu ponechán dohled nad výkonem rozsudků Soudu pro lidská práva, tj. plnění quasi-soudní funkce.

Ke kompetenci nového soudu patří pravomoc rozhodovat o všech věcech týkajících se aplikace a interpretace Úmluvy a Protokolů k ní, které obdrží na základě článku 33, 34 a 47 EÚLP. Jurisdikce štrasburského permanentního soudu může tedy být vymezena jako působnost k:

- projednání mezistátních podání o porušení Úmluvy včetně Protokolů jinou smluvní stranou, která předkládá členských stát
- rozhodování ve věcech individuálních stížností jednotlivců
- vydávání poradních stanovisek na žádost Výboru ministrů ohledně právních otázek týkajících se výkladu Úmluvy.

Soud rozhoduje rovněž ve sporech o pravomoc (v kompetenčních sporech). Mechanismus činnosti Soudu zajišťující kontrolu dodržování lidských práv nemůže být adekvátně pochopen bez osvětlení otázek jeho struktury.

Soud pro lidská práva je tvořen soudci, jejichž počet koresponduje s počtem smluvních stran (předtím se odvíjel od počtu členů Rady Evropy). Nová úprava přitom neváže mandát soudce na státní příslušnost a národnost toho státu, za který byl tento soudce zvolen, což v praxi již bylo využito.⁴

Úmluva novelizuje funkční období (šest let s mož-

ností znovuzvolení), vymezuje maximální věkovou hranici pro výkon úřadu (70 let) a stanoví kvalifikační kritéria a morální požadavky na osoby pro zastávání funkce soudce.

Důležitým je ustanovení odstavce 2 čl. 21 Úmluvy ohledně toho, že soudci zasedají jako soukromé osoby, což zajišťuje jejich nezávislost a nestrannost, a znamená mimo jiné, že soudci nesmí přijímat žádné pokyny nebo být ovlivňováni státními autoritami.

Činnost soudu upravuje také jednací řád, což je zvláštní předpis, který obsahuje podrobnou reglementaci procesně-právních postupů s účinností od 1. listopadu 1998.⁵ Struktura Soudu vychází z věcných hledisek spojených s povahou projednávaných záležitostí a člení se na výbory, senáty, Velký senát a Plénum.

V plénu skládajícím se z dvou třetin všech soudců se rozhoduje o organizačních záležitostech, zejména o přijetí jednacího řádu, ustavení senátů a o volbách funkcionářů Soudu (předsedů senátů, vedoucího kanceláře, jeho zástupců).

Ve výborech zahrnujících tři soudce se jedná o nepřijatelnosti individuální stížnosti anebo o jejím vyškrtnutí ze seznamu případů.

Senát složený ze sedmi soudců rozhoduje o přijatelnosti individuální stížnosti, stejně tak jako o přijatelnosti a meritu mezistátní stížnosti.

Velký senát ve složení 17 soudců rozhoduje ve věci samé ohledně mezistátních podání a individuálních stížností, postoupených mu na základě článků 30 a 43 EÚLP, stejně tak jako posuzuje žádosti o posudky předkládané Výborem ministrů.

Jelikož signatáři Úmluvy představují obrázek směsice různorodých států z hlediska státního uspořádání, ekonomické vyspělosti, úrovně demokratizace společnosti, právních tradic a kultur, soudních systémů, atd., velice důležitou pro zajištění správného rozhodování je otázka, jakým způsobem je formováno složení Soudu pro projednávání jednotlivých případů.

Při kompozici výše uvedených struktur v rámci Soudu pro lidská práva při projednávání konkrétních kauz se berou v úvahu geografické aspekty, zastoupení pohlaví a reflexe různých právních systémů mezi smluvními stranami. Kromě toho, členem senátu a Velkého senátu je vždy *ex officio* soudce zvolený za dotčenou stranu nebo, pokud takový není či není schopen zasedat, osoba jím určená, aby zasedala jako soudce.

Obecné cíle reformy mechanismu kontroly EÚLP byly vymezeny ve Vídeňské deklaraci přijaté na zasedání hlav států a vlád rady Evropy 9. října 1993 a stanovily:

- nutnost zvýšit účinnost prostředků ochrany
- zkrátit řízení
- udržet dosavadní úroveň ochrany lidských práv.⁶

Po shrnutí výše uvedeného a s ohledem na konkrétní formy realizace těchto cílů lze snadno dospět k závěru, že primárním záměrem novelizace kontrolního mechanismu Úmluvy bylo dosažení jeho větší efektivity především ve vztahu k jednotlivcům.⁷

S přihlédnutím k této skutečnosti a vzhledem k relativně malé četnosti mezistátních podání se budeme věnovat činnosti kontrolního mechanismu pouze v přímé relaci na individua.

Průlom v zajištění práv individua lze spatřovat především v nové úpravě přímé legitimace jednotlivce. Protokol zrušil předchozí praxi, upravenou původně článkem 25, která opravňovala soukromé osoby podat stížnosti pouze za předpokladu, že dotčený stát učiní prohlášení, že uznává pravomoc Komise přijímat stížnosti. Uvedený modifikující dokument, který odstranil tuto podmínku, otevřel cestu jednotlivci k přímému a bezprostřednímu přístupu k Evropskému soudu pro lidská práva.

Právo na podání individuální stížnosti je koncipováno extenzivně, jelikož mezi oprávněné osoby na základě čl. 44 patří:

- každá fyzická osoba
- nevládní organizace
- skupiny jednotlivců

považující se za oběti v důsledku porušení smluvní stranou práv přiznaných Úmluvou a příslušných Protokolů.

U tohoto výčtu stěžovatelů platí to, co již bylo řečeno v rámci obecného výkladu o osobní působnosti Úmluvy. To znamená, že k fyzickým osobám oprávněným podat stížnost patří jak státní příslušníci smluvních stran, tak i osoby jiných států a osoby bez státní příslušnosti. K těmto subjektům patří dokonce osoby, které vnitrostátní právní řád považuje za nezpůsobilé (nezletilé, duševně nemocné, aniž by byly zastupovány poručníkem nebo opatrovníkem) a stejně tak i osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, a to bez ohledu na důvod jejich odsouzení.

Z formulace článku 44 je možno si povšimnout, že právo na podání stížnosti je vyhrazeno *expressis verbis* nevládním organizacím. Tento v Úmluvě blíže nedefinovaný výraz je nutno vykládat a *contrario*, tedy tak, že z jeho osobní působnosti jsou vyloučeny vládní organizace. Tak například bylo upřeno právo na podání stížnosti obcím, a to z důvodu, že „místní společenství jako jsou obce, které vykonávají oficiální funkci jménem státu, jsou zajisté vládními organizacemi“.⁸

Jinými slovy, pod nevládními organizacemi je nut-

no si představovat právnické osoby, tedy subjekty jiné nežli subjekty veřejnoprávní, a fyzické osoby.

Specifikaci těchto právnických osob uskutečnila kasuistika Soudu pro lidská práva, která tam zahrnuje zejména různá zájmová, profesní a jiná sdružení, obchodní společnosti, politické strany, sdružení za sociálním a charitativním účelem, náboženské a církevní organizace, sdělovací prostředky atd. Například ve věci *Plattform Ärzte für das Leben v. Rakousko* bylo stěžovatelem sdružení lékařů bojujících proti umělému přerušování těhotenství.⁹

U všech výše uvedených subjektů musí být splněna podmínka, že se domáhají těch práv, která jim byla zaručena Úmluvou.

Na rozdíl od nevládních organizací, jež jsou osobami právnickými, status „každé skupiny osob“ je jiný. Rozumí se pod ním neformální sdružení, velmi často dočasné, dvou nebo více osob, které sdílejí stejné zájmy a tvrdí o sobě, že jsou obětmi porušení Úmluvy.¹⁰

Judikatura štrasburského soudu dále definovala pojem poškozená osoba, pod kterou se rozumí „osoba přímo dotčená jednáním nebo opomenutím v daném případě“.¹¹ Stěžovatel podle závazného výkladu Soudu nemůže předkládat *actio popularis*, tj. adresovat abstraktní stížnost nebo stížnost týkající se jiných jednotlivců.¹²

Prvotní kroky v rámci štrasburské procedury po absolvování „předvstupní filtrace“ směřují k posouzení otázky přijatelnosti individuálního podání.

Pro každou individuální stížnost je senátem určený soudce-zpravodaj, který ji spolu s posudkem předkládá k přezkoumání výboru.

Přijatelné stížnosti jsou ta podání, která splňují všechny formální náležitosti vyžadované Evropskou úmluvou, a mohou být proto Evropským soudem posouzena ve věci samé.¹³

Úmluva podmiňuje přijatelnost

- a) vyčerpáním všech vnitrostátních prostředků
- b) lhůtou šesti měsíců ode dne, kdy bylo přijato konečné rozhodnutí (odst. 1 čl. 35).

Další ustanovení téhož článku obsahuje negativní formulace a stanovuje *de facto* kritéria pro nepřijatelnost: individuální stížnost nesmí být anonymní, nesmí být totožná se stížností již projednávanou Soudem nebo předloženou jinému mezinárodnímu nebo smírčímu orgánu, pokud neobsahuje nové důležité skutečnosti. Za nepřijatelné jsou dále považovány stížnosti zjevně nepodložené nebo zneužívající právo podat stížnosti, stejně jako neslučitelné s ustanoveními Úmluvy.

Pokud výbor neshledá důvody pro nepřijatelnost, stížnost je postoupena senátu, který rozhoduje meri-

tozně. Avšak ani zahájení řízení ve věci samé neznamena, že Soud již nemůže vyškrtnout stížnost ze svého seznamu případů. Tento krok je Soud oprávněn učinit v kterémkoliv stádiu na základě důvodů uvedených v článku 37 EÚLP, stejně tak jako je Soud oprávněn opětovně zařadit stížnost do svého seznamu na základě vlastního uvážení.

Pokud k tomu nedojde, pokračuje běh evropské procedury v její novelizované podobě. To znamená mimo jiné, že řízení před Soudem se řídí zásadou veřejnosti, na rozdíl od dřívějšího netransparentního tajného řízení před Komisí. Princip veřejnosti se projevuje mnohostranně. Zahrnuje veřejnost samotného soudního projednávání, během kterého je stranám (včetně individuálního stěžovatele) poskytnuta možnost se k případu vyjádřit. Stejně tak předpokládá přístupnost pro veřejnost dokumentů, uložených u vedoucího kanceláře (pokud předseda Soudu nerozhodne jinak). Konečně rozsudky Soudu jsou povinně publikovány.

Dále, řízení je vedeno principem kontradiktornosti, Soud plní funkci vyšetřovací (ve smyslu zjištění skutkového stavu) a smírčí. Zachování smírného urovnání, které bylo součástí i dřívějšího kontrolního mechanismu, se osvědčilo v praxi. Proto tento institut může být považován za úspěšný prostředek pro zdárné vyřešení případu. Avšak ani volba stranami tohoto prostředku urovnání sporu sama o sobě nesmí být Soudem akceptována automaticky a musí být posuzována přes prizma nutnosti zachování lidských práv zaručených Úmluvou a Protokoly k ní. Řízení směřující ke smírnému urovnání sporů se totiž vyznačují důvěrností a jsou neveřejná (*in camera*). Vzhledem k tomu, že se jedná o kompromis, může být smírné ujednání spojené s rizikem, že dohoda dosažená mezi stranami sporu nebude odpovídat standardům lidských práv zaručených Úmluvou.¹⁴ Uvedená specifika smírného urovnání vyžadují proto odpovídající pojistky proti dosažení ujednání za „každou cenu“.

Ke zvláštnostem štrasburského řízení patří svou povahou ojedinělý institut vzdání se pravomocí senátů ve prospěch Velkého senátu, zakotvených v čl. 30 Úmluvy. Tento postup může být uplatněn v případech, pokud záležitost projednávaná senátem vyvolává závažnou otázku týkající se výkladu Úmluvy nebo Protokolů k ní, nebo pokud by se rozhodnutí senátu o otázce jím projednávané mohlo dostat se do rozporu s rozsudkem dříve vyneseným Soudem. Uvedený procesní krok smí senát učinit v kterémkoli okamžiku řízení, ale pouze před vynesením rozsudku, za předpokladu absence námitek stran.

Tento postup při komparaci s komunitární úpra-

vou navozuje určité asociace s institutem řízení o předběžné otázce na základě čl. 234/ex 177 Smlouvy ES. Společným prvkem je zejména nutnost autoritativního výkladu. Avšak v řízení o prejudiciální otázce se aplikující orgán, jenž se obrací na Evropský soudní dvůr, nevzdává projednávání ve věci samé, ale pouze žádá o výklad relevantní otázky, vyčleněné pro tento účel z případu a předložené Lucemburskému soudu. Dále posouzení otázky se uskutečňuje v rámci jiného soudního tělesa nežli aplikující orgán, kdežto v případě postupu na základě čl. 30 Úmluvy se přesun uskutečňuje v rámci téhož, tedy Štrasburského soudu.

Dále mezi odlišnosti patří námítky stran v případě štrasburského řízení, které mohou zablokovat postoupení věci Velkému senátu, a naopak diskreční pravomoc soudu aplikujícího právo ES, nepodmíněnou souhlasem stran.

Uvedený postup v rámci štrasburského mechanismu i přes veškerá pozitiva, která mohou přinést projednávání ve Velkém senátu, skrývá řadu nebezpečí a úskalí. Na některá z nich již bylo poukázáno v odborné literatuře. Především je to eventualita, že státy i jednotlivci si tak mohou při očekávání pro ně nepříznivého výsledku řízení prakticky vyhradit možnost svého druhu „odvolání“ se k Velkému senátu. V případě transferu případu pod jurisdikci Velkého senátu by se strany o možnost tohoto „odvolání“ připravily, neboť rozsudky Velkého senátu jsou konečné a závazné.¹⁵

Dále je vhodné poukázat i na prodloužení celkové délky řízení před štrasburskými institucemi, jelikož jedním z důvodů reformy kontrolního mechanismu bylo zrychlení procesních postupů. Tyto otázky mohou s větší intenzitou vyvstat v případě možného přistoupení ES k Úmluvě.

Nicméně hlavní tíha meritorního rozhodování zůstává až na uvedené výjimky vyhrazena především senátům.

Soud v rámci řízení ve věci samé na základě zjištěných skutečností rozhodne, zda došlo k porušení Úmluvy nebo Protokolů k ní, o čemž vydá rozsudek.

Rozsudek nabývá právní moci po uplynutí tříměsíční lhůty ode dne vynesení rozsudku za předpokladu, že nebylo požádáno o postoupení případu Velkému senátu.

Stejně tak se rozsudek stává konečným, jakmile kolegium soudců Velkého senátu zamítne takovou žádost (v případě jejího podání) nebo v okamžiku prohlášení stran, že nebudou žádat o postoupení případu Velkému senátu.

Právo požádat o postoupení věci Velkému senátu náleží pouze stranám, nikoliv však senátu samotnému, který po vynesení rozsudku již věc postoupit nemůže.

Ačkoli uvedené postupy na základě čl. 43 Úmluvy zdánlivě připomínají dvouinstanční mechanismus příznačný pro kasaci, z formálního hlediska se nejedná o odvolání, jelikož v tomto případě se setkáváme s prostředkem výjimečné povahy, který se uplatní pouze v případech vyvolávajících závažnou otázku týkající se výkladu nebo použití Úmluvy nebo Protokolů k ní nebo závažný problém obecného významu.

Pokud kolegium pěti soudců Velkého senátu žádosti vyhoví, dojde k znovuprojednávání věci, tentokrát ze strany Velkého senátu. Ten rozhoduje o případu rozsudkem.

Rozsudek Velkého senátu je vždy konečný a nemůže být zvrácen. Takový verdikt je povinně publikován.

- 1) Pouze v roce 2000 Evropský soud vydal 447 rozsudků konstatujících porušení nebo neporušení práv chráněných Úmluvou, podrobně viz Malenovský, J.: Nad statistikami. Evropského soudu pro lidská práva, Právník, 2001, č. 8, s. 745.
- 2) Sudre, F.: Mezinárodní a evropské právo lidských práv, MU Brno, 1997, s. 248.
- 3) Strážnická, V., Šebesta, Š.: Člověk a jeho práva, JUGA, Bratislava, 1994, s. 105.
- 4) V případě Lichtenštejska se jedná o zastoupení v Soudu kanadského státního příslušníka, podrobněji viz Boháč, L.: Ochrana lidských práv v Evropě podle jedenáctého Protokolu, Právník, 1998, č. 3, s. 210.
- 5) Rules of Court (as in force at 1st November 1998), Council of Europe, European Court of Human Rights, Strasbourg, 1999.
- 6) Podrobněji viz Sudre, F.: Úvaha u kolébky nového Evropského soudu pro lidská práva, Právník, 1998, č. 8, s. 995.
- 7) Jeví se jako určitý paradox to, že ani po uskutečnění reformy nedošlo ke zkrácení a urychlení procedury řízení před Evropským soudem pro lidská práva, protože usnadnění přístupu k Soudu podnítilo nárůst počtu individuálních stížností a tím i prodloužení celkové délky štrasburské procedury. V této souvislosti se uvažuje o „reformě reformy“.
- 8) Podrobněji viz Sudre, F.: Mezinárodní a evropské právo lidských práv, MU Brno, 1997, s. 258.
- 9) Rozsudek Soudu pro lidská práva ve věci Plattform Ärzte für das Leben v. Rakousko z roku 1988, A - 139.
- 10) Sudre, F.: tamtéž.
- 11) Rozsudek Soudu pro lidská práva ve věci Johnson z roku 1986, A - 112, § 21.
- 12) Rozsudek Soudu pro lidská práva ve věci Marckx z roku 1979, A - 31, § 13.
- 13) Malenovský, J.: Nad statistikami Evropského soudu pro lidská práva, Právník, 2001, č. 8, § 743-744.
- 14) Čapek, J.: Právníkový slovník evropské ochrany lidských práv, Orac, Praha 1998, s. 253.
- 15) Boháč, L.: Ochrana lidských práv v Evropě podle jedenáctého Protokolu, Právník, 1998, č. 3, s. 213.

Mezinárodní právo upravující protiprávní jednání a právo Evropských společenství

Renate Schaub

Zákonem o mezinárodním právu soukromém pro mimosmluvní závazkové vztahy a věci z 21. května 1999 bylo v Německu poprvé obsáhle kodifikováno – mimo jiné – mezinárodní právo upravující protiprávní jednání. O celoevropské sblížení práva v této oblasti se usilovalo už v první fázi jednání o Římské úmluvě Evropského hospodářského společenství o právu použitelném pro smluvní závazkové vztahy, později bylo ale toto úsilí pozastaveno a v současné době stojí znovu na seznamu priorit Rady Evropských společenství. Protože mezinárodní právo upravující protiprávní jednání vykazuje mnoho styčných bodů s evropským vnitřním trhem, je níže zkoumáno, jak dalece odpovídá nová německá úprava potřebám komunitárního práva. Přitom dříve, než budou posouzeny články 40 až 42 EGBGB¹ stanovených principů, je třeba nejprve obecně přijmout vliv práva Společenství na mezinárodní právo upravující protiprávní jednání.

A. Vliv práva Společenství na mezinárodní právo upravující protiprávní jednání

I. Vliv evropského práva na německé soukromé právo

Podle jedné ze zásad, jejímž stoupencem je také Evropský soudní dvůr (ESD), jsou ustanovení Smlouvy o založení ES (dále Smlouvy), která mají před národním právem zásadně přednost, obzvláště základní svobody, použitelná také pro právní normy soukromého práva. Částečně se ale ujalo, že u soukromoprávních ustanovení používá ESD méně přísné hodnotící měřítko než u veřejnoprávních, což lze vysvětlit zvláštnostmi soukromého práva, především smluvní svobodou. Výsledky některých rozhodnutí soudu mohou na první pohled takový závěr potvrdit; avšak je třeba vzít v úvahu, že za prvé nemůže být vždy přesně ohraničeno soukromé právo od veřejného; a za další, právo Společenství rozděluje úpravu členských států nikoliv podle povahy ale podle účinků. Kvůli svému zásadně slabšímu působení na vnitřní trh budou soukromoprávní normy slučitelné s úpravou Smlouvy častěji než normy veřejnoprávní. To ale nepůsobuje žádné zásadně odchylovající se hodnotící měřítko.

Také právo upravující protiprávní jednání je třeba

posuzovat podle zadání práva Společenství, pokud spadá jeho použití do oblastí úpravy Smlouvy. Rozdílné úrovně odpovědnosti uvnitř Evropské unie (EU) nemohou kvůli stanovení preventivních cílů a účinků úpravy odpovědnosti představovat porušení zákazu diskriminace v čl. 12 odst. 1 Smlouvy ani omezení volného pohybu zboží, resp. služeb ve smyslu čl. 28, resp. 49 Smlouvy, zejména když nastupuje úprava odpovědnosti v souvislosti s dodržováním svobod na vnitřním trhu. Jedná se např. o odpovědnost za vadné výrobky, informace, poškození osobnosti jakož i poškození práv k nehmotným statkům a ustanovení o hospodářské soutěži. Především národní pravidla chování (např. bezpečnostní standardy) jako základ odpovědnosti za protiprávní jednání mohou mít bezprostřední vliv na způsob dodávání zboží nebo služeb.

II. Význam evropského práva pro kolizní právo

Kolizní právo jako dílčí oblast soukromého práva podléhá rovněž ustanovením evropského práva. Vliv práva Evropských společenství na mezinárodní soukromé právo se může projevovat ve dvou formách: za prvé může právo Společenství samo obsahovat kolizní normy, které mají přednost před kolizními normami jednotlivých států (přímější vliv na mezinárodní právo soukromé). Zde bude tento aspekt ponechán stranou. Předmětem zkoumání je spíše druhá základní forma: nepřímý vliv evropského práva na pravidla mezinárodního práva soukromého, speciálně mezinárodního práva upravujícího protiprávní jednání. Sám *výsledek* použití práva, který je třeba vyvodit z kombinace kolizního a hmotného práva, se totiž musí hodnotit podle základních zásad evropského práva. A normy kolizního práva (zejména úprava navázání) mohou už jako předstupeň použití hmotných norem prejudikovat z hlediska evropského práva znepokojivý výsledek. To platí stejně pro pravidla mezinárodního práva upravujícího protiprávní jednání jako pro ostatní kolizní právo. Protože je právo upravující protiprávní jednání spojeno s normami chování a protože může být jeho použití vyloučeno jen velmi zřídka, je hodnocení dle měřítek evropského práva dokonce obzvláště nasnadě. Naráží-li národní kolizní norma na evropské právo, musí být vykládána – je-li to možné – v souladu s evropským právem. Nepřipouští-li však takový výklad, nemůže být její skutková podstata ve vztahu ke Společenství použita.

III. Úkoly evropského práva pro mezinárodní právo upravující protiprávní jednání

Úkoly evropského práva pro mezinárodní právo upravující protiprávní jednání mohou vznikat především z obecného zákazu diskriminace jakož i ze zásad volného pohybu zboží a služeb. Protože však existují